

MUŞ İLİ MERKEZİNDE KULLANILAN ERKEK LAKAPLARI

THE MALE NICKNAMES WHICH ARE USED IN THE CENTER OF MUS

Canser KARDAŞ*

ÖZ: Lakap, bir kişi, aile veya grubun belli özellikleri dikkate alınarak asıl isimden önce veya sonrasına sonradan eklenen olumlu veya olumsuz anlamlar içerebilen adlardır. Lakaplar tarihin her döneminde kullanılmıştır. Soyadı kanunundan önce aile adları dışında herkesin tanıtıcı lakapları kullanıldığı bilinmektedir. Geleneksel yaşamı sürdüren köy, kasaba ya da şehirlerde de kişilerin belirli özellikleri ön plana çıkarılarak lakaplar takılmaktadır. Sadece geleneksel toplumlarda değil kent kültüründe de meslek grupları, işyerleri, öğrenciler, birinci derece ilişkilerin geçerli olduğu her yerde lakaplar yaygın olarak kullanılmaktadır. Takılan lakaplar kısa sürede toplum içinde yayılmakta ve çoğunluk tarafından da kolaylıkla kabul edilmektedir.

Bu çalışmada Muş şehir merkezi esas alınarak alan araştırması yapılmış ve geçmişten günümüze kullanılan lakaplar tespit edilmeye çalışılmıştır. Nitel çalışma yöntemlerinden yüz yüze görüşme tekniği kullanılmıştır. Kaynak kişiler farklı yaş gruplarından seçilerek mümkün olduğunca farklı örnekler tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmada şehrin sosyal yapısı ayrıca kadınlara ulaşmanın zorluğu gözetilerek sadece erkekler arasında kullanılan lakaplar tespit edilmeye çalışılmıştır. Kadınların kullandıkları lakaplar ise çalışma kapsamına alınmamıştır. Yapılan derlemeler sonucunda kullanılan lakaplarda Muş merkez ağız özelliklerinin ön planda olduğu ayrıca lakapların önemli bir kısmının da Türkçe, Kürtçe ve Arapça bir arada kullanıldığı tespit edilmiştir. Şehrin en eski yerli ailelerin de büyük ölçüde lakaplar sayesinde tanındıkları bu özelliğin günümüzde dahi devam ettiği anlaşılmıştır. Makale çerçevesinde tespit edilen lakapların farklı özellikler göz önünde bulundurularak tasnif denemesi de yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Erkek lakapları, Muş merkez, gelenek, halk kültürü.

ABSTRACT: A nickname is a name that can have positive or negative meanings added to the original name before or after the original name, taking into account certain characteristics of a person, family or group. The nicknames are used in every period of history. It is known that before the Surname Law everyone's nicknames are used except family names. In villages, towns or cities that continue traditional life, certain features of people are put on the foreground and nicknames are attached. Not only in traditional societies but also in urban culture, nicknames are commonly used in professional, workplaces, students, wherever first degree relationships are valid. The nicknames spread quickly within society and are readily accepted by the majority.

In this study, field research was done based on Muş city center and it was tried to find the nicknames used from the past to today. As a qualitative study methods face-to-face interview technique was used. Source persons were selected from different age groups and tried to identify as many different samples as possible. Considering the social structure of the city, as

* Dr. Öğretim Üyesi - Muş Alparslan Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü/Muş - kardascanser@gmail.com

well as the difficulty of reaching women, it has been tried to be found the nicknames only used among men. The nicknames used by women are not included in the scope of the study. As a result of the compilations, it was determined that the features of the center mouth of Muş were foreground, and a significant part of the nicknames were also mixed in Turkish, Kurdish and Arabic. It is understood that even the oldest native families of the city continue to recognize this feature, which is largely due to nicknames. The nicknames identified in the framework of this article were also tested for classification by considering different characteristics.

Keywords: Males Nicknames, Muş center, tradition, folk culture.

Giriş

Adlar, insanlar arasında iletişimi sağlamak ve aynı zamanda kişilerin tanınması amacıyla yapılan “kodlamalar” olarak düşünülebilir. Adların seçilmesi, alınması ve verilme şekli tamamen kültürün yapısıyla ilgilidir. Adlar verilirken din, dil, yöre, tarihî kişilik ve aile büyükleri gibi unsurlar etkilidir. Adların gerçek anlamları ve kişilerin sahip olduğu kişiliklerde uyumsuz olabilmekte kişi adları yakıştırma ve beklentileri karşılamak üzere verilmektedir (Kibar, 2005: 16). Lakaplar dil ve kültür yönüyle adlarla aynı özelliklere sahiptir ancak lakabı addan ayıran en önemli özellik beklentilerin yerine kişinin kişilik özelliklerini yansıtmasıdır.

Adbilimin (Onomastique) insan adlarının seçiminin temelinde yatan dinsel, büyüsel, toplumsal ve kişiliği belirlemeye çalışan kısmına Kişi Adbilim (anthroponymie) denilmektedir. Antroponominin bir dalı olarak incelenen lakaplar hem dilbilimin hem de halkbilimin ortak çalışma alanı kapsamındadır. Konunun dilbilimini ilgilendiren yönü yazımızın kapsamında değerlendirilmeyeceğinden lakapların halkbilimini ilgilendiren yönleri incelenecektir. Ancak lakapların önemli bir kısmının tamamen yerel ağız özelliklerini taşıması ağız çalışmalarına destek sağlayacağı aynı zamanda derleme sözlüğüne de katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ad verme olgusu insanın varlığıyla başlamış, onunla varlığını devam ettirerek, evrimler sonucunda sadece ad verme olmadığı her topluma göre farklılık gösteren gelenek ve göreneklerini birçok açıdan kuşatan bir “folklor olayına” dönüşmüştür (Acıpayamlı, 1992: 1). Türkiye’de adbilim alanıyla ilgili yayınların geniş ve ayrıntılı bir kaynakçası Sakaoglu tarafından hazırlanmış ve yayınlanmıştır (Sakaoglu, 2001). Eser incelendiğinde Türkiye’de “Adbilim” üzerine yapılan çalışmaların daha çok dilbilimini ilgilendirdiği, halkbilim açısından ise yeterince çalışma yapılmadığı anlaşılmaktadır. Son dönemlerde lakaplarla ilgili çalışmalarda bir artış görülmektedir (Boyras, 1998; Kabak, 2014; Yıldızkaya, 2014; Demirci, 2014; Özkan, 2016; Erol-Çalışkan, 2016; Öztürk, 2016).

Lakap kavramını, sözlük ve ansiklopedilerde küçük farklılıklara sahip olmakla birlikte birbirleriyle örtüşen tanımları yapılmıştır. Lakap Arapça kökenli bir sözcük olup Türk Ansiklopedisinde övme, tarif ve tanıma ile kötuleme ve hafife alma şeklinde üç amaçla kullanıldığı belirtilmektedir (1975: 455). “Kişiyi kendi adından ayrı olarak, sonradan konan ad” (Türk

Ansiklopedisi, C. 22, 1975: 455). “Bir kimseye kendi adından ayrı olarak sonradan takılan ve o kimsenin bir özelliğini belirten ad” (TDE Ansiklopedisi, C.6, 1986: 61). “Bir aileye veya bir kişiye isminin dışında herhangi bir özelliğinden veya durumundan dolayı başkaları tarafından takılmış isim” (Kaya, 2014: 491). “Bir kimseye asıl adından sonra takılan ikinci ad; şeref payesi; halife ve sultanların hâkimiyet alâmeti” (Bozkurt: 65) şeklinde açıklanmaktadır. Tüm bu tanımlar birbirlerini tamamlar niteliktedir. Bu tanımlara bakıldığında en büyük eksiklik olarak alt kültür diğer bir ifadeyle grup kültürünün dikkate alınmamasıdır. Boyraz, alt/grup kültürünü de dikkate alarak “kişiye her hangi bir özelliği dolayısıyla kendi grup kültürü bağlamında sonradan verilen isimdir.” (Boyraz, 1998: 113) şeklinde tanımlayarak eksikliği önemli oranda gidermiştir.

Boyraz, “takma ad”ın müstear adın yerine kullanılmaması gerektiğini ifade eder (1998: 109). Biz de müstear adın alınması tamamen farklı amaçlarla yapıldığından bu konudaki görüşüne katılmaktayız. Çünkü müstear ad ve lakabın kullanılma bağlamı, kullanıldıkları kültür ortamı ve amaçları tamamen farklıdır.

Edebî metinlerde kahramanların özelliklerini tek veya birkaç kelimeyle ifade edilmesi İngilizce epitet kavramıyla karşılanmaktadır. Türkçede bir karşılığını bulamadığını belirten Başgöz, epiteti “... bir ismi veya folklor araştırmalarında kahramanın ismini bir sıfatla veya isimle bir sıfat cümlesi ile tamamlayan söz ve cümlelere verilen ad” (1988: 35) şeklinde tanımlamaktadır. Tanıma bakıldığında halk kültüründe bulunan anlatmaya dayalı sözlü kültür ürünlerinin tamamında bulunmakta bunun yanında gündelik hayatta kullanılan lakaplar da bu kavrama yüklenen anlamdan çok farklı görünmemektedir.

Sözlü kültürde kazanılan, öğrenilen bilginin unutulup kaybolmaması için sürekli tekrar gerekiyor (Ong, 2010: 37). Buna bağlı olarak Boyraz, yazının egemen olduğu toplumlarda ezberin artık işlevselliğini yitireceğini, yazılı kültür güçlendikçe lakap kullanımında bir azalma olacağı hatta bir süre sonra lakapların tamamen yok olacağı şeklinde görüş beyan etmektedir (1998: 110). Ancak grup kültürü bağlamında değerlendirildiğinde lakapların kolay kolay unutulamayacağı, eğitim seviyesi ne olursa olsun lakap takmanın devam edeceği görüşündeyiz. Bu görüşümüzü destekleyecek örnekler mevcuttur. Sağlık personeli, akademisyenler, öğrenciler (Karataş, 2017: 133-135; Özdemir-Erdem, 2016) vb. gruplar kendi aralarında birbirlerine veya başka gruplara kolaylıkla lakap taktıkları bilinmektedir. Meslek gruplarında lakapların kolay bir şekilde verilmesinde stereotiplerin etkisi belirgindir. Bir gruba ait özelliklerin tamamı olarak tanımlanan stereotipler dünyadaki olay ve insanların “kafamızdaki resimleri” olarak nitelendirmektedir (Karataş, 2017: 133).

Lakaplar çoğunlukla alt kültürlerle ait ürün olarak kabul edilmektedir. Alt kültür olarak tanımlanan gruplar günümüzde halk kavramıyla karşılanmaktadır. En az ortak bir faktörü paylaşan herhangi bir insan grubuna halk denilmektedir (Dundes, 2006: 19). Halkın kendine has ağız özellikleri, kültürel unsurların tamamı sadece ait olduğu çevrede anlamlandırılabilir. Halk dar bir bölgede yaşayan insan topluluğu olabildiği gibi geniş coğrafyalara yayılmış topluluklar veya herhangi bir meslek grubu da olabilmektedir.

Lakap, kişinin ailesi, anne-babası, soyu, mesleği, fiziki özellikleri, inancı, bir davranışı, memleketi, etnik kökeni gibi özelliklere bağlı olarak verildiğinden kişiyi tanımlamada kolaylıklar sağlamaktadır. Bu açıdan kişinin lakabı kişiliğini yansıtırken ad için ise böyle bir durum söz konusu değildir. Kişinin adı anne, baba veya büyükleri tarafından doğduğunda çeşitli dilek ve beklentiler düşünülerek verilmekte bu nedenle isim ve kişilik kimi zaman uyuşmakta kimi zaman da isim ve kişilik tamamen zıt olabilmektedir. Lakap ise doğrudan kişilik özelliklerini yansıttığından kişiyle kolay bir şekilde özdeşleşir ve çoğu zaman isimden ziyade kişiler lakaplarıyla tanınırlar.

Tarihin her döneminde lakaplar kullanılmıştır. Hıristiyanlıkta Hz. İsa için el-Mesih veya Rûhullah, İslamiyette de Hz. Muhammed için Seyyidü'l Murselin veya Habîbu'llah, Halifelerin, İslam devletleri hükümdarları da lakap almışlardır. Aynı şekilde büyük devlet hükümdarları da çeşitli lakaplar almışlardır. Lakap verme sadece insanlara değil Mekke [Mükerreme], Medine [Münevvere], İstanbul [Der-i Saadet] gibi şehirlere de verilmiştir (Parmaksızoğlu, 1975: 456; Aksu, 2001: 229).

Lakaplar, kullanıldığı yörenin dil özelliklerini, mizah anlayışını, gözlem gücünü, değerlerini ve dünya görüşünün anlaşılmasında önemli veriler sunmaktadır (Öztürk, 2016: 260). Bu açıdan bakıldığında Muş'ta kullanılan lakaplarda ağız özellikleri, gözlem gücü ve mizah anlayışı belirgindir. Ayrıca takılan lakaplarda mizahın yoğunluğu, toplumsal kuralları düzenleyen değerler, gözleme dayanan isimlendirmelerin fazla bulunması yerel kültürün pek çok açıdan vurgulanmasını sağlamaktadır.

Bu çalışmayla Muş merkezde kullanılan belli başlı lakapların tespiti amaçlanmaktadır. Tespit edilen lakapların farklı açılardan tasnifi yapılmaya çalışılacak aynı zamanda lakapların çeşitli işlevleri de değerlendirilecektir.

Muş ve bağlı yerleşim birimlerinin tamamında lakap verme geleneği canlı bir şekilde varlığını korumaktadır. Çalışmada, alan araştırması Muş şehir merkez ile sınırlandırılmıştır. İlçe ve köylerde lakap verme geleneğinin tüm canlılığıyla devam ettiği belirlenmiştir. Ancak Muş Şehir merkezi dışındaki lakaplar çalışma kapsamına dâhil edilmemiştir. Merkezde lakap vermede etkili faktörler değerlendirilerek lakap oluşturma

yöntemleri de tespit edilmeye çalışılmıştır. Merkezde derlenen lakaplar ağız ve dil özellikleri korunmaya çalışılarak yazıya aktarılmıştır.

Derlemede başvuru sözlü kaynaklar çoğunlukla aile veya aşiretlerle ilgili lakapları söylememeye özen göstermektedir. Yazıda kullanılmaması şartıyla söylemektedirler. Dolayısıyla bu kaygılar gözetilerek aşiret veya ailelerle ilgili olumsuz anlamlar çağrıştıracak lakaplar eklenmemiştir. Daha önce Çalışkan tarafından Bartın merkezde tespit edildiği üzere kişinin kendisine verilen küçümseme veya argo gibi uygunsuz lakapları söylemezken başkası söz konusu olduğunda tebessümle söylemesi (2016: 106) şeklindeki davranışlar Muş için de geçerli bir durumdur.

Çalışmada lakaplar genel ve özel şeklinde iki temel gruba ayrıldıktan sonra örnek lakap verme hikâyeleri yazılmıştır. Muş'ta lakap takılırken genel olarak fiziki özellikleri, konuşma/dil özellikleri, uğraş ve meslekleri, alışkanlıkları, giyim kuşamları, yaşadıkları ilginç bir durumu, geldiği yer ve soyu gibi özelliklerin gözetildiği anlaşılmaktadır.

1. Lakapların Oluşturma Yöntemi

Lakaplar derlenirken kullanıldıkları bağlama dikkat edilmiştir. Gerçek anlamından kopmuş veya yeni anlamlar yüklenerek verilen kelimeler lakap olarak değerlendirilmiştir. Lakap, kişinin sosyal statüsü ne olursa olsun herhangi bir baskı ya da telkin olmadan biri tarafından takılır. Takılan lakap eğer kişinin bir yanıyla ilgiliyse ve çevredekilerin de onayından geçerse çok kısa bir sürede genelleşmektedir. Lakabın varlığı grubun devam etmesi veya grupta bulunmasıyla sınırlıdır.

Unvanlar, sülale, ırk, etnik grup, meslek, memleket adları üst kültürün olduğundan lakap olarak değerlendirilemez (Boyras, 1998: 113). Bu kavramlar alt kültürlerde ve çeşitli söz sanatları veya benzetmeler gözetilerek yapılmışsa lakap özelliğini kazanmaktadırlar. Ancak günümüzde bazı aileler sözü edilen meslekleri yapmamakta ya da geldikleri memleketle bağlantıları tamamen kopmasına rağmen meslek ve memleket adları halen kullanılmaktadır. Bu şekil kullanımlar tamamen lakaba dönüşmüş ve lakap olarak değerlendirilmiştir.

Muş merkezde kullanılan lakaplar, yaşanan çevre ve şartlar göz önüne alındığında sadece Muş ile bütünleşmedikleri aynı zamanda kültürel yapıyı da pek çok açıdan yansıttığı görülmektedir. Sözlü iletişim insanları birleştirir (Ong, 2010: 87) ifadesinin birinci dereceden insan ilişkilerinde geçerli olduğu ve lakapların kullanım sıklığının da grupların kendi içindeki iletişimi güçlendirdiği alan araştırması sırasında tekrar fark edilmiştir. Bu anlamda Muş'un yerlileri ve sonradan yerleşenler veya aile, aşiret içinde bu lakapların çeşitlilik gösterdiği söylenebilir. Bir mahallede bilinen lakap başka mahallede bilinmemektedir fakat sosyal yönü güçlü olan bireyler

bilmektedir. Kullanılan lakaplar da sınırlı bölgelerde ve sınırlandırılmış topluluklarda belirgindir.

Sözlü kültürün ayırt edici özelliği kalıplara (Ong, 2010: 51) dâhil edilebilecek lakaplar, şehir yerlilerinin çoğunlukla yerleşik olduğu diğer bir ifadeyle birincil ilişkilerin yoğunluk kazandığı mahallelerde yaygındır. Genel lakaplardan da görüleceği üzere kimi sözcükler aynı anda veya farklı dönemlerde belli özellikler için kullanıldığı anlam bakımından artık kalıplaştığı yine Muşla sınırlı olmak üzere kullanım açısından sabitlendiği anlaşılmıştır. Lakaplara bakıldığında iki yönlü oluşturulduğu görülmektedir. Birinci şekli Muş merkez ağzının dil özelliklerinin ağır bastığı söyleyişler ile kullanılan kelimelerdir. İkinci şekli ise Kürtçeden alınan veya Kürtçe Türkçe karışık kullanılan lakaplardır.

1.1. Muş Ağzı Özelliklerini Taşıyan Lakaplar

Muş ağzı, Doğu Anadolu ağızları grubunda yer alır. Hem coğrafi olarak hem de tarihi bağların etkisiyle Azerbaycan Türkçesinin etkisi oldukça belirgindir (Aydeniz, 2011: 136). Doğu Anadolu'nun diğer illerinin ağız özelliklerine kısmen benzese de Muş'un kapalı toplumsal yapısı nedeniyle dilde yerel birçok özelliği barındırmaktadır (Yurt Ansiklopedisi, 1982: 6038).¹ Özmen, Muş'ta farklı kültürlerin bir arada yaşaması ve kaynaşması ile meydana getirdikleri ortak kültürün aynı zamanda ağız üzerinde de büyük etkiler yaratarak ortak bir oluşumda birleştirdiğini belirtmektedir (2007: 18-19). Muş merkez ağzının kendine has özellikleri bulunmaktadır. Bu özellikler kısaca şu şekilde sıralanabilir:

-/e/ sesinin yanında kapalı /e/ sesi yaygın olarak kullanılmaktadır. Konuşma dilinde /a/ sesinin çoğunlukla /e/ olarak kullanılması lakaplarda da karşımıza çıkmaktadır.

-Bazı ünlü değişimleri yaşanmaktadır. /u/>/i/ Boyni [Boynu], Kuri [Kuru]; /a/>/e/ Bereke [Baraka]

-Ünsüz değişimleri yaşanması söz konusudur. Bunlara /t/>/d/ Tik [Dik], Tayı [Dayı]; /d/>/t/ Müfid [Müfit]; /k/>/g/; Geçi [Keçi], /c/>/ç/ Çaketsiz [Ceketsiz] örnekleri verilebilir.

-Seslenme durumu hal eki şeklinde çevrilebilecek "vocative case" ekinin etkisiyle lakaplarla birlikte kullanılan ismin bozulması ve sonuna +o sesinin eklenmesi ile hem seslenme hem de eril özellik kazandırılmaktadır. Asfalt Nizo [Nizam], Çoratan Beyro [Bayram], Boyni Eğri Temo [Temur] örneklerde gösterildiği şekilde kullanılmaktadır. Bu durum sadece lakaplarda değil gündelik hayatta da ismin bozularak veya "kısaltılarak" bu

¹ Muş merkez ağzının özellikleri konumuz dışında kaldığından konu üzerinde ayrıntılı bilgi verilmeyecektir. Sadece çok belirgin özelliklerden ve lakaplara yansıdığı şekliyle yer verilecektir. Muş ağzıyla ilgili daha geniş bilgi için (Caferoğlu, 1942; Yurt Ansiklopedisi 1982; Özmen, 2007; Aydeniz, 2011) eserlerine bakılabilir.

yöntemle değiştirilmesi oldukça yaygındır. Apo [Abdullah], Miho [Muhittin], Yılmo ya da Yılo [Yılmaz], Kado [Kadir], İbo [İbrahim] vb. şekilde hemen her isim üzerinde uygulanmaktadır.

-Standart Türkçede yer almayan aynı şekilde derleme sözlüğünde de bulunmayan kelimelerin varlığı söz konusudur. Kakaz, loç, tığa, pıçile gibi kelimeler yaygın olarak hem günlük hayata hem de lakaplarda kullanılmaktadır.

1.2. Türkçe ve Kürtçe Karışık Lakaplar ile Sadece Kürtçe Lakaplar

Muş merkezde Türkçe, Kürtçe ve Arapça günlük konuşma dilleri olarak kullanılmaktadır. Bir kısım lakabı söz konusu dilleri karışık kullanarak oluşturmuşlardır. Karışık verilen lakaplar üç şekilde kurulmaktadır.

-Her kelimesi veya eki farklı dillerde verilerek yapılanlar: Parsek-çi [Dilenci] Semo

-Tamamen Kürtçe olanlar: Direj [Uzun] Suato, Gilez [Salya] Muro, Kakko [kakıl-ceviz içi]Dayı, Kerr [Sağır] Hemdo, Kartol [Patates] İdris

-İsmlere Kürtçe eril ek görevinde kullanılan +o eki isme eklenerek yapılanlar: Yukarıda açıklandığı şekliyle erkek isimlerinin sonuna +o eki getirilerek yapılmaktadır. Aynı şekilde dişil ek +e eki kadın isimlerinin sonuna getirilerek kısaltmalara gidilebilmektedir.

2. Genel Lakaplar

Muş merkezde kişilere has özellikler gözetilerek verilen lakaplar oldukça fazladır. Ancak kişiye bakılmaksızın belli özelliklere bakılarak aynı lakap çok kişiye takılabilmektedir. Genel olarak kullanılan kelimeler şu şekilde sıralanabilir:

Acımasız: Kafir-Zalim	Kısa boylu: Boci, Yer bebecüğü, Kısı, Pıçile
Aşırı dindar: Sofi	Kızıl Saçlı: Kırmızı, Soro
Ayaklarından Sakatlığı Olan: Topal	Kollarından Sakatlığı Olan: Loç
Burnu sürekli akan çocuk: Hırnikli	Koyu esmer: Reşo, Kere
Çabuk sinirlenen: Pız	Oruç tutmayan: Fıtar
Çalışmayan, boş gezen: Beredayi	Sağır ya da kulağı ağır işiten: G[K]err
Gece geç saatlere kadar kalan: Tolaz	Sarışın: Çur-Çurro
Hiç Namaz kılmayan: Nursuz, Benamaz	Sık sık yalana başvuran: Tırrek
İçki çok içen: Şuşebendi, Rekici	Sürekli kirli dolaşan: Tığbır
İzmarit toplayıp içen: Kotikçi	Sürekli şık giyinen: Sosyete, Püsküllü, Tırındaz, Süsli
Kekeme: Kakaz	Tembel-Uyuşuk: Tıral
Kel : Keççel	Uzun boylu: Minik, Yeke, Tıttire, Tırtire
Kılıbık: Tığa	Yaramaz çocuk: Anınaz ya da Anizaz

3. Özel Lakaplar ve Hikâyeleri

Muş merkezde kullanılan lakapların hangi gerekçelerle verildiği kısa örneklerle verilmiştir. Konuyla yakından ilgili olduğunu düşündüğümüz

yerleşik aile lakaplarını da ekledik. Muş merkezin yerli ailelerinin kullandığı lakapların belli başlıları; Midelerin Mıstafa, Uolar, Elkemerler, Eloler, Değloler, Ençoler, Koçoler, Lalo Bekirgil, Şero Şemeziner, Hacı Esetler, Memişler, Gıldoler, Gacoler, Simoler, Elobalogil, Mikeler, İseliler, Şeyhgil, Temoler, Hoca Mıhogil, Mitteler, Neğmanler, Musa Efendigil, Emeçeler, Şaşelar, Bayiler, Kaleler, Hafız Faikgil, Hacı Resulgil, Deyogil, Çobanoğlu, Hakverdigil, Halhatunlar, Bulağcıbaşılar, Baranlar, Bahadingil, Tuzcular, Semercioğulları, Tolaylar, Velikanlar, Kantereler, Balabanlar, Deli Davutlar, Kara Mustafagil, Canpolatlar, Hacı Dervişgil, Meğsoler, Yadegil, Köseler, Hasanhangil, Çeçeler, İskolar, Safegil, Nalband Edegil, Kaşifzadeler şeklinde sıralanabilir. Bu lakapların bir kısmı günümüzde soyadı olarak kullanılmaktayken bir kısmı ise soyadı olarak kullanılmamasına rağmen aile ile bütünleştiğinden lakap olarak kullanılmaya devam edilmektedir. Şehre sonradan yerleşen yerli ailelerin tamamı için “eşekçi” lakabını kullanmaktadırlar. “Eşekçi” demelerinin temel sebebi Muş coğrafyasının özellikle güneyinde yer alan sarp Kurtik Dağı ile yaylaklarına ulaşabilmek için her evin çok sayıda eşeğinin olması bunun da ekonomik bir güç olarak kullanılmasıdır (Sözlü kaynaklar).

Ahmet Çavuş: Askerliğini çavuş olarak yaptığından bu lakap takılmıştır.

Allah Kulu İzzet: Gariban ve kendi halinde olmasından dolayı bu lakap takılmıştır.

Aşfalt Nizam: Kamyon şoförüdür. Ömrünün büyük kısmını yollarda geçirdiğinden bu lakap takılmıştır.

Âşık Salih: Gençliğinde birine âşık olmuş ancak muradına eremediğinden ruh sağlığı bozulmuştur. Âşık lakabı bu olaydan kaynaklı takılmıştır.

Ayağını Öpem Kemal: Konuşmalarında sürekli “ayağın öpem” ifadelerini kullandığından bu lakap takılmıştır.

Barbar Cezo: Sesinin kalın olması ve yüksek sesle konuşmasından dolayı bu lakap takılmıştır.

Bekçi Ali: Geceleri sürekli dışarda kaldığından dolayı bu lakap takılmıştır.

Benamaz Zeko: Hiçbir zaman namaz kıldığı ve camiye gittiği görülmediğinden bu lakap verilmiştir.

Berekeli Nasır: Muş’un Zafer Mahallesi’nin halk arasında adı “Baraka Mahallesi’dir”. Bu mahalle Varto depreminde etkilenen halk için geçici konutların inşa edildiği mahalledir. Halk yapılan bu evlere “Baraka” demektedir. Muş merkez ağzının özelliğinden dolayı “Baraka” yerine “Bereke” kullanılmaktadır. Nasır hem o mahalleden hem de bir barakası olduğundan bu ismi almıştır.

Birake Memi: Konuşmalarında sık sık “Birêmin²” kelimesini kullandığından bu lakap takılmıştır.

Biskiletçi Sedoş: Uzun süre bisiklet tamirciliğini yaptığından bu lakap takılmıştır.

Blok Hamdullah: Gözleri yuvarlak ve dışardaymış hissi verdiğiinden bu lakap takılmıştır.

Boci Barışo: Muş merkezde cüceye “Boci” denilmektedir. Barış kısa boylu olduğundan bu lakap takılmıştır.

Boyni Eğri Temo: Sadece “Eğri Temo” lakabı da kullanılmaktadır. Duvar ustasıdır. Sürekli ağır iş yaptığından beli bükülmüştür. Bükülmeden dolayı eğri lakabı takılmıştır. Ayrıca tekrar çağrılın diye işleri çok sağlam yapmayarak ona olan ihtiyacı sürekli hale getirmek istediğinden bu lakabın takıldığı belirtenler de bulunmaktadır.

Böcek Neco: En dar yerlere bile girebildiğinden bu lakap takılmıştır.

Cebilo: Kolları çok kısa olduğundan bu lakap takılmıştır.

Cilet Muhsin: Alkol aldıktan sonra jiletle etrafta dolanması ve bazen çevredekileri rahatsız etmesinden dolayı bu lakap takılmıştır.

Çaketsiz Misto: Yaz-kış mevsime bakılmaksızın ceketsiz dolaştığından bu lakap takılmıştır. Erken yaşta babasını kaybetmesinden dolayı sürekli çalışmak zorunda kalmış iyi imkânlarla sahip olduktan sonra da alışkanlıktan dolayı hiç ceket giymemiştir.

Çana Suat: “Çana çana” sözcüklerinin içinde bulunduğu bir şarkıyı sürekli söylediğinden bu lakap takılmıştır.

Çerçi İsmet: Uzun süre Muş merkez ve köyleri arasında çerçilik yaptığından bu lakap takılmıştır.

Çet Cahid: Kısa ve sempatikliği, küçük ve süslü bir horoz cinsi olan “çet” ismine atfen verilmiştir.

Çırığ Sıdık: Kirpikler arasındaki boşluk yırtık gibi görüldüğünden bu lakap takılmıştır. Muş ağzında “çırığ” yırtık anlamında kullanılmaktadır.

Çingo Emin: Kafası kel olan Emin’in başı çelik tabak gibi parladığından bu isim verilmiştir.

Çoratan Beyro: Eski Muş evlerinin damlarında suyun rahat akması için açılan oluklara “çoratan” denilmektedir. Ağzının büyük ve alt dudağında geniş olmasından dolayı bu lakap takılmıştır.

Çurro Cihat: Sarışın olduğundan bu lakap verilmiştir.

Çürük Müfid: Zamanının çoğunu kahvelerde kumar oynayarak geçirdiğine inanılırdı. Bu özelliğinden dolayı güvenilmezliğine atfen bu lakap takılmıştır.

---

² Birêmin: Kürtçede kardeşim anlamına geliyor.

Deli Sıddık: Deli Sido olarak da tanınmaktadır. Askerlikte yaşadığı bir sorundan dolayı ruh sağlığını yitirmiştir. Ayaklarına sürekli gazete bağlayarak dolaşması ve aynı zamanda biraz saf olmasından dolayı bu isim takılmıştır.

Deli Suat: Ruh sağlığının biraz bozuk olmasına rağmen kimseye zararı dokunmadığından bu lakap takılmıştır. Yazlık sinema filmlerinin tüm parçalarını istasyon ile şehir arasında sürekli taşınmasıyla tanınmaktadır.

Deli³ Yaşo: Düztaban olmasından dolayı düzgün yürüyememesi ve kısmen de ruh sağlığının bozuk olması bu lakabın takılmasına neden olmuştur.

Derbas Tefo: İspirto satıcısı olan Tefo her gelene “Derbas bo”⁴ dediğinden bu lakap takılmıştır.

Derbaz Teyfo: Hiçbir konuda kimsenin minnetini kabul etmediğinden bu lakap takılmıştır⁵.

Dirêj Suato: “Dirêj” Kürtçede uzun anlamına gelmektedir. Suat’ın boyu uzun olduğundan Dirêj Suato lakabı verilmiştir.

Ecdatsız Metin: Sürekli ecdada küfür ettiği için bu lakap verilmiştir.

Eli Pokli Selim [Eli boklu Selim]: Aşırı hijyenik olduğundan sık sık elini yıkamaktadır. Biriyle tokalaştıktan sonra dahi elini yıkadığından bu lakap takılmıştır.

Emzik Selim: Her zaman sigarayı dudaklarında taşıdığından bu lakap takılmıştır.

Eşekçi Haydo: On eşekle sürekli dağdan odun toplayıp merkeze sattığından bu lakap verilmiştir. Ayrıca “Baltacı Haydo” lakabı da kullanılmıştır.

Fakülteli Kazo: Üniversite okumamasına rağmen her türlü soruna çok kısa sürede çözüm bulması ve nüktedanlığından dolayı bu lakap verilmiştir.

Feki Bedri: Babası din adamı olduğundan bu lakap takılmıştır.

Fırt Beyro: Misafirin olduğu bir günde bir tencere içli köfteyi tek başına bitirdiğinden bu isim vermişler. Ancak bazı kaynaklar bunu doğrulamamakta ve ismin çok öncesinden verildiğini belirtmektedir.

Fil Hemdi: Fazlasıyla iri yarı olduğundan bu lakap takılmıştır.

Firari Misto: İki adam vurduktan sonra uzun yıllar [27 yıl] dağlarda kaçak hayatı yaşamıştır. Ancak af çıkacağı söylentileriyle teslim olur. Aftan sonra Kıbrıs harbine götürülmüştür. Takılan bu lakap serbest kaldıktan sonra da söylenmeye devam edilmiştir.

---

³ “Deli” ruh sağlığı bozuk olan kişilerin ismine eklenerek kullanılan genel bir lakaptır. Ancak ne yapacağı kestirilemeyen veya davranışlarında bir tutarlılık olmayan herkes için lakap olarak kullanılmaktadır.

⁴ Derbas bo: Geç anlamına gelmektedir.

⁵ Derbas-Derbaz kaynak kişilerin aynı kişi olmasına rağmen farklı bilgi vermektedirler. Her ikisini de almayı uygun gördük.

Foter Süleyman Beg: Sürekli şık elbise ve fötr şapkaıyla dolayından bu lakap verilmiştir.

Gagard Misto: Horoz dövüştürdüğünden bu lakap takılmıştır.

Gajo: İri yarı olduğundan bu isim verilmiştir. Bu isimle o kadar özdeşleşmiş ki asıl ismini nerdeyse kimse bilmemektedir.

Gavur Rahmi: Namaz kılmayıp oruç tutmadığından bu lakap takılmıştır.

Geçi[Keçi] Adıl: İnatçılığından dolayı bu lakap verilmiştir.

Gele Ömer: Yaşı küçük olmasına rağmen yetişkin gibi davrandığından "Dede" anlamına gelen Gele lakabı takılmıştır.

Gerze Ramazan: Dövüş horozlarına sahip olduğundan bu lakap takılmıştır.

Gilez Muro: Ağzı sürekli salyalı olduğundan bu lakap takılmıştır.

Guner Ali: Vücudunda yağ bezeleri olduğundan bu lakap takılmıştır.

Gurgur Memet: Sesinin tonu şimşeğe benzetildiğinden bu lakap takılmıştır.

Guzik Ebdurrehman: Kamburluğundan dolayı bu lakap takılmıştır.

Gürgi Apo: Bütün Muşlulara yüzmeyi öğreten kişidir. Günümüzde dahi "Apo'nun havuzu" denildiğinde tarif edilen sokak ve cadde adından daha kolay bir şekilde anlaşılabilir. Babasının adı ve kendi adının bozulmasıyla lakap oluşturulmuştur.

Hayranım Talip: Konuşmalarında sürekli "Hayranım" kelimesini kullanmasından kaynaklı bu lakap takılmıştır.

Hazrolu Celal: Çok eskiden Muş'a yerleşmelerine rağmen aslen Hazro'lu olduğu için bu lakap takılmıştır.

Hire Kemal: Nefes alış verişini aşırı hırıltılı bir şekilde yaptığından bu lakap takılmıştır.

Hırık Selim: Kısa boyundan dolayı bu lakap takılmıştır.

Hindi Nureddin: Burnunun şeklinden dolayı bu lakap takılmıştır.

Hoca Miho: Eski Ulu Cami imamlarından olmasından dolayı bu lakap takılmıştır.

Horoz Nuri: Herkese karşı diklenmesine rağmen diklendiklerinin çoğuna mütemadiyen kaybetmesinden dolayı bu lakap takılmıştır.

Horoz Rahmi: Kısa boylu ve özgüveni de oldukça yüksek olduğundan bu lakap takılmıştır. Ayrıca her konuda muhalefet yapması da bu lakabın takılmasında etkili olmuştur.

Horoz Temo: Hem horoz dövüştürücüsü hem de sinirli olduğundan bu lakap takılmıştır.

İğneci Kemal: Sağlıkçı olmamasına rağmen her türlü iğneyi yaptığından bu lakabı almıştır.

İsot Celal: Hem çok sinirli oluşu hem de her şeyi doğrudan söylediği için bu lakap takılmıştır.

Kahveci Behlül: Güzel kahve yaptığından bu lakap takılmıştır.

Kakko⁶ Tayı: “Kakil” ceviz içi demek. Kakil kelimesinin bozulmuş şeklidir. Herkes tarafından çok sevildiğinden bu lakap takılmıştır.

Kakuç İsmail: Kafasının şekli çekice benzetildiğinden dolayı bu lakap takılmıştır.

Kanser Öndo: Çok yaramaz olup söz dinlemediğinden “bizi kanser ettin” anlamında bu lakap takılmıştır.

Kara Sait: Teninin esmerliğinden bu lakap takılmıştır.

Kartol İdris: “Kartol” patates anlamına gelmektedir. Kısa ve tombul olmasından dolayı bu lakap takılmıştır.

Kaymak: Vücudu ve yüzünün aşırı beyazlığından dolayı bu lakap takılmıştır.

Kaz Heradin: Yürüyüş şeklinden dolayı bu lakap takılmıştır.

Kazıkçı Hemdi: Esnaf olan Hamdi, her şeyi oldukça pahalı sattığından bu lakap takılmıştır.

Keçel Yılmo: Erken yaşta saçları döküldüğünden bu lakap takılmıştır.

Kel Nazım: Tamamen kel olmasından dolayı bu lakap takılmıştır. Ayrıca Muş'ta ehliyet alan ilk kişi olduğu belirtilmiştir.

Kerro Mehmet: Kulakları ağır işittiğinden bu lakap takılmıştır.

Keskin İlhami: Pantolonların ütü çizgileri sürekli aşırı ütülenmekten bıçak gibi keskin olduğundan bu lakap takılmıştır.

Kıne Metin: Kısa boylu olduğundan bu lakap takılmıştır.

Kırgeç Nuri: “Kırgeç” kelimesi oynak anlamında kullanılmaktadır. Konuşurken sürekli hareket etmesi ona bu lakabın takılmasına yol açmıştır.

Kırmızı Sait: Saçının kızzılığı ve yüzünün çilli olmasından dolayı bu lakap takılmıştır.

Kısbe Ali: Boyun kısalığından dolayı halk tarafından Ali'ye bu lakap verilmiş ancak “kısbe” sözcüğünün anlamı tespit edilememiştir.

Klımboz Efendi: Muş'ta şeker pancarına klımboz denilmektedir. Yüz ve vücut şeklinden dolayı bu lakap verilmiştir.

Kolçi Ali: Orman muhafaza memurluğu yapmıştır. İşindeki dikkati günlük hayatına da yansıttığından bu lakap takılmıştır.

Komonist Tefo: Sol görüşe sahip olduğundan bu lakap takılmıştır.

Kor Ömo: Bir kavgada gözünü kaybetmiştir. Ömer bir gözüyle hiç görmediğinden bu isim verilmiştir.

Kor Sao: Bir gözü görmediğinden bu lakap takılmıştır.

---

⁶ “Kakko” kürtçe ceviz içi demek olan “Kakil” sözcüğünden türetilmiştir (Sözlü kaynak).

Koreli Sait: Kore savaşından gazi olarak döndüğünden bu lakap takılmıştır.

Köfte Salah: Burnunun şeklinden dolayı bu lakap takılmıştır.

Kumarcı Tefo: Sürekli kahvelerde oyun oynadığından bu lakap takılmıştır.

Kuri Refik: Hem zayıflığı hem de köseliğinden kaynaklı bu lakap takılmıştır.

Kuze Rahmi: Kamburu olduğundan bu lakap takılmıştır.

Lacivert Şerif: Sürekli lacivert takım elbise giydiğinden bu lakap verilmiştir.

Leylek Serdar: Uzun boylu olmasının yanında bacaklarının da oldukça zayıf olması bu ismi almasına yol açmıştır.

Mıdır Mesut: Günün her saatinde takım elbise ve kravatla dolaştığından “Müdür” kelimesinin bozulmuş hali olan “Mıdır” sıfatı Mesut için kullanılmaktadır.

Minik Yaşar: Fiziksel olarak hem boyunun kısa olması hem de zayıf olmasından dolayı bu lakap takılmıştır.

Mondofon Şükri: “Mondofon” bir inek ırkının adıdır. Şükrü hem saf hem de kilolu olduğundan bu lakap takılmıştır.

Nihat Başkan: Bedensel engellidir. Bir kurum başkanı gibi hareket ettiğinden bu lakap verilmiştir.

Nohut Neşet: Bakliyat ticaretiyle uğraştığından bu lakap verilmiştir.

Noter Nuri: Bir süre noterde çalıştığından bu lakap takılmıştır.

Organik Halil: Sadece Muş ve köylerinde yetişen ve tamamen organik olan sebze ve meyveleri sattığından bu isim verilmiştir. Yerli ve organik sebze-meyve bulunmadığı dönemlerde ise dükkân tamamen kapalıdır.

Oskar Rahmi: Bir dizide rol alan bir zenciye benzetildiğinden bu isim verilmiştir.

Ölü Ahmo: Aşırı zayıf olması ayrıca hareketlerinde çok ağır olması bu lakabın takılmasına yol açmıştır.

Ördek Emin: Ördeklerini arı yesinler diye sürekli dere kenarına götürdüğünden bu lakap takılmıştır.

Pala İbrahim: Asıl mesleği demirciliktir. Bıyıklarını çok uzattığından bu lakap verilmiştir.

Pankinot Mahmut: Ekonomik durumu iyi olmasına rağmen gündemi sürekli para olduğundan bu lakap takılmıştır.

Pansumancı Muhittin: Sağlık personeli olmamasına rağmen her türlü yarayı pansuman yaptığından bu lakap takılmıştır.

Parsekçi Semo: Her gördüğü şeyi “Ne güzel...” dedikten sonra istediğinden bu lakap takılmıştır.

Pıloç Sadık: “Pıloç” kelimesi Muş ağzında minyon anlamından kullanılmaktadır. Yüz şeklinden yaşı anlaşılmadığından bu lakap takılmıştır.

Pız Yılmaz: Erkenden sinirlenip parladığından bu lakap takılmıştır.

Pineci Evdirehmen: Terzilik mesleğinden dolayı bu lakap takılmıştır.

Pineci Reşit: Ayakkabı tamircisi olduğundan bu lakap takılmıştır.

Polat Burhan: Down sendromlu olan Burhan kendisini dizi film karakteri olan “Polat Alemdar” a benzettiğinden bu lakap takılmıştır.

Purto Abdullah: Baş derisinin farklılığından dolayı bu lakap takılmıştır.

Reben Avdilo: Çok sessiz ve aşırı sabırlı olmasından dolayı bu lakap takılmıştır.

Rektefe Emin: Emin sürekli ağır işlerde çalıştığından bedensel olarak yıpranmıştır. Her Elazığ dönüşünden yıpranmışlığı/yorgunluğu üzerinden atarak enerjik bir şekilde Muş’a döndüğünden bu lakap verilmiştir.

Rezil Kado: Her işte muhalefetliği ve sürekli tartışmalara girmesi bu lakabın takılmasına yol açmıştır.

Ringo Raif: Raif Muş lisesi müdürüdür. Kural dışı hareketlerde bulunan her öğrenciyi acımasızca ve fazla dövmesinden dolayı bu lakap verilmiştir.

Robot Fehim: Mecbur kalmadıkça konuşmadığından; aşırı sessizliğinden dolayı bu lakap takılmıştır.

Rus Kazım: Sovyet Rusya’nın dağılma sürecinde ticaret yapmak amacıyla Rusya’dan ucuz mal getirip Muş’ta sattığından bu lakap takılmıştır.

Sabuncu İbo: Eskiden aile mesleği iken şu anda soyadına çevrilmiştir. Soyadı lakap olarak kullanılmaktadır.

Sarı Sevdin: Sarışın olduğu için bu lakap takılmıştır.

Sari Mısto: Mustafa sarışın olduğundan bu lakap verilmiştir.

Semerci Ebi: Bir süre semer yaptığından bu lakap verilmiştir.

Seni Seviyorum Vecihi: Konuşmalarında “Seni Seviyorum” ifadesini sürekli kullandığından bu lakap takılmıştır.

Serçe Salah: Çok uzun ve zayıf olduğundan bu lakap takılmıştır.

Sıbye Kıtık: Kıtık [acur] tarlasına girdiğinden dolayı bu lakap takılmıştır.

Siyasi Tefo: Muş’ta kimin neyle uğraştığı kimlerle görüştüğünü takip eden, aynı zamanda kendi işlerini çok rahat yürüttüğünden bu lakap takılmıştır.

Şeytan Bilo: Aldığı borçları zamanında ödememesi ayrıca göz açıklığından dolayı bu lakap takılmıştır.

Şişko Ezo: Kilolu olmasından kaynaklı bu lakap takılmıştır.

Tapançi Salih: Toprak damlı evlerde ekonomik durumu iyi olanlar loğ kullanırdı. Durumu iyi olmayanlar ise “tapan” denilen ve ahşaptan yapılan tahtalarla damda damlama olmasın diye toprağı bastırırdı. Eski mesleğı olduğundan lakabı “Tapançi Salih” olarak kalmıştır.

Tarzan Ahmet: Aşırı hareketliliğinden dolayı bu lakap takılmıştır.

Telak Ali: Uzun süre hamamlarda tellaklık yaptığından bu lakap takılmıştır.

Telgraf Nafo: Çok kısa sürede bilgi dağıttığından bu lakap takılmıştır.

Temo Dayı ve Bahro: İkisi duvar ustasıdır. Ancak işlerini sağlam yapmamalarından kaynaklı çürük olan her işte iki isim bir arada “Bu işi Temo Dayı ile Bahro mı yaptı” şeklinde söylenerek işin sağlam olmadığı vurgulanır.

Tenekeci Mehmet: Hem teneke yapması hem de sac soba yapıp satmasından dolayı bu lakap takılmıştır.

Teze Hesin: Sosyetik görünmeye çalışması aynı zamanda sesini incelterek konuşmaya çalışmasından dolayı bu lakap takılmıştır.

Tığber Mustafa: Hem kirli hem de elbiseleri düzensiz olduğundan bu lakap takılmıştır. Muş ağzında “tığber” kirli anlamında kullanılmaktadır.

Tığe: Bu kelime çirkin anlamında kullanılmaktadır. Yüzünün yanık olması ayrıca peltek olması ve konuşmalarını büyük oranda küfürlü yapmasından dolayı bu lakap takılmıştır.

Tıral M.: Avanak ya da doğru düzgün bir işte çalışmadığından bu lakap takılmıştır.

Tıro Sıbheddin: Sık sık yalana başvurduğundan bu lakap takılmıştır.

Tıro Vıro Kaymakam: Kendini çok önemli görmesine rağmen kimsenin onu ciddiye almamasından kaynaklı bu lakap takılmıştır.

Tırtır Maşo: Kullandığı motorun çıkardığı sestten dolayı bu lakap takılmıştır.

Tırtire Yunus: İri yarı yapısından kaynaklı bu lakap verilmiştir.

Tik Teyfik: Belediye bekçisi olan Teyfik nöbet süresi boyunca etrafı sürekli dik durarak izlediğinden ayrıca doğal yürüyüşü de dik olduğundan “Tik Teyfik” lakabını vermişler.

Tilki Haruno: Çok kurnaz olduğundan bu lakap takılmıştır.

Tolo Silho: Sürekli kahvelerde zamanını geçirmesinden dolayı bu lakap takılmıştır. Aynı zamanda “Topal Silho” da denilmektedir.

Topçi Ezzo: Ramazan ayı boyunca iftar saatinde topu patlattığından bu lakap verilmiştir.

Topo Salah: Ayaklarının sakatlığından dolayı bu lakap takılmıştır.

Tujo Remo: Baş şeklinin dik olması bu lakabın takılmasına yol açmıştır.

Tuluğ Yaşar: Kilolu olmasından dolayı bu lakap takılmıştır.

Tulumba Nizamettin: Fiziksel olarak bir ayağı diğer ayağından uzun olduğundan sekerek yürümektedir. Yürüyüş şekline bakılarak verilmiş bir lakaptır.

Yavaş Sait: Bütün işleri ve yürüyüşünü ağır ve sabırla yaptığından bu lakap takılmıştır.

Yeke⁷ Ahmet: Boyunun uzunluğundan dolayı bu lakap verilmiştir. "Direk Ahmet" lakabı da takılmıştır.

Zelzele Latif: Parkinson hastalığından dolayı el ve ayakların sürekli titremesi ona bu lakabın takılmasına yol açmıştır.

Ancak isim alma hikâyelerini öğrenemediğimiz Ali Balo, Cımo, Cıkko, Eppe, Haçço, Hecesettin, Humarci Tefo, Gımgım Maşo, Tivist Heso, Varık Yasin, Villo Silheddin, Guzik Abdurrahman, Yağcı Nizo, Kılıkel Mısto, Mitte Mısto, Suçi Elo, Şeytan Bilo, Putrali Neso, Pel Ahmo ve Yade Silo vb. çok sayıda lakap kullanılmaktadır.

4. Lakapların Tasnifi

Daha önce yapılan çalışmalarda çeşitli tasnif denemeleri yapılmıştır. Ancak her yerde kullanılan lakapları bir arada değerlendirebilecek bir tasnif belirlemek oldukça zordur. Çünkü her yerin kendine has kültürüne göre lakaplar şekillenmektedir. Dolayısıyla tasnifimiz Muş'ta kullanılan ve tespit edilen erkek lakaplarına göre oluşturulmuştur.

4.1. Ağız Özelliği ve Yöreye Has Kelimelere Göre: Tik Teyfik, Çırığ Sıddık, Çingo Emin, Çurro Cihat, Gele Ömer, Guner Ali, Pıloç Sadık, Pız Yılmaz, Tığber Mustafa, Boci Barışo, Berekeli Nasır, Kuze Rahmi, klımboz Efendi, Kakko Dayı

4.2. Fiziksel Özelliklere Göre: Kara Sait, Blok Hamdullah, Boyni Eğri Temo, Kuru Refik, Kırmızı Sait, Kel Nazım, Kaymak, Kor Sao, Pala İbrahim, Minik Yaşar, Yeke Ahmet, Ölü Ahmo, Topo Salah, Yeke Ahmet

4.3. Sergilediği Bir Davranış/lar Sebebiyle: Yavaş Sait, Bekçi Eli, Allah Kulu İzzet, Ecdatsız Metin, Kazıkçı Hemdi, Nihat Başkan, Pankinot Mahmut, Robot Fehim, Tarzan Ahmet, Zelzele Latif

4.4. Ailevi Özelliklere Göre: Sabuncu İbo

4.5. Mesleklere Göre: Asfalt Nizam, Eşekçi Haydo, İğneci Kemal, Kahveci Behlül, Biskiletçi Sedoş, Çerçi İsmet, Defçi Dire, Kolçi Eli, Pansumancı Muhyedin, Pineci Evdirehmen, Tapançı Salih, Tenekeci Mehmet, Telak Ali, Topçı Ezo, Yağcı Nizo, Organik Halil

4.6. İsmi Bozulması: Böcek Neco [Necmi], Bisikletçi Sedoş [Sedat], Çoratan Beyro [Bayram], Derbas Tefo [Tevfik], Fil Hemdi [Hamdi], Hoca

⁷ Toprak damlı evlerde damda toprağın altına serilen çoğunlukla kavaktan kesilen uzun ağaçtır.

Miho [Muhittin], Kor Ömo [Ömer], Putrali Neso [Nasır], Yağcı Nizo [Nizam], Rezil Kado [Kadir], Eşekçi Haydo [Haydar]

4.7. Din, İnanç ve Düşünce: Benamaz Zeko, Hoca Miho, Komonist Tefo

4.8. Yaşanan Önemli Bir Olay Sebebiyle: Eli P.kli Selim, Firari Mısto, Fırt Beyro, Âşık Salih

4.9. Konuşurken Sık Kullandıkları Kelimeler: Ayağını Öpem Kemal, Seni Seviyorum Vecihi, Birake Kemal, Çana Suat, Hayranım Talip, Parsekçi Semo

4.10. Bir Süreliğine Yaptığı Bir İş: Çavuş Ahmet, Semerci Ebi, Kahveci Hakim

4.11. Giyim-Kuşama Göre: Keskin İlhami, Lacivert Şerif, Mıdır Mesut, Putreli Neso, Cilet Muhsin, Foter Süleyman Beg, Keskin İlhami

4.12. Kişilik Özelliklerine Göre: Ceketsiz Mısto, Çürük Müfid, Deli Sıddık, Derbas Teyfo, Fakülteli Kazo, İstot Celal, Horoz Rahmi, Keçi Adıl, Rezil Kado, Robot Fehim, Siyasi Tefo, Şeytan Bilo, Tıral M., Tolo Silho

4.13. Ses Tonuna Göre: Borbor Cezo, Gurgur Memet, Hıre Kemal, Teze Hesen, Tırtır Maşo

4.14. Memleket veya Etnik Köken: Rus Kazım, Koreli Sait, Gavur Rahmi, Hazrolu Celal

4.15. Film Karakteri: Ringo Raif, Oskar Rahmi, Polat Burhan

Sonuç

Değerlendirme tamamen erkeklere takılan lakaplara göre yapılmıştır. Muş merkezde genel olarak kişilerin aşireti, ailesi, fiziksel özellikleri, ilginç davranışları, meslekleri, sık sık tekrarladıkları sözler, kişiye benzerlikleri, yerel ifadeleri ve dini yapı lakapların takılmasında etkilidir. Lakap takılırken müspet ya da menfi yönlerine bakılmadan doğrudan kişinin bir özelliği referans alınarak verildiği anlaşılmaktadır.

Verilen lakapların tamamı kişilerin olumsuz veya eksik özelliklerine atıfta bulunularak verilmiştir. Diğer bir ifadeyle toplumun gözünde estetik görünüm kabul edilen özellikleri taşımayan ve ayıp olarak kabul edilen durumlar lakap takmada kullanılmıştır. Aşırı kısa, aşırı uzun, şişman ya da fazla zayıf olması lakap takmak için yeterli fiziksel özelliklerdir. Bunun yanında sesin kalın olması, belli kelimelerin yoğun bir şekilde kullanılması, sıra dışı giyim kuşam, kısa süreliğine yapılan işler, ailevi özellikler ve halk arasında doğru kabul edilmeyen davranışlar da lakap takmada etkilidir.

Lakapların takılması, günlük hayatta kullanılması sözlü kültürün varlığı ve gücüyle ifade edilmektedir. Küçük yerleşim birimlerinde veya “grup kültürü” olarak tabir edilebilecek küçük topluluklar, meslek grupları okuma yazmanın ileri düzeyde ve tamamen yazılı kültürde yetişmelerine

rağmen lakap takma önemini yitirmediği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla lakapların varlığı sadece sözlü kültürün varlığıyla ifade edilemeyeceği esas itibariyle kültürel yapıyla bağlantılı bir adlandırma olduğu anlaşılmaktadır. Örneklerden de anlaşılacağı üzere eski dönemlere ait lakapların yanında günümüzde de Muş'ta lakap takmanın yaygın olduğu ve geleneğin güçlü olarak varlığını devam ettirdiği görülmektedir.

Muş merkezde kullanılan lakaplara bakıldığında insanların birbiriyle ilişkilerinin yoğun olduğu insanların gözlem ve değerlendirme gücünün yüksek olduğu çoğunlukla olumsuz özellikler çağrıştıran lakaplar kullanılmasına rağmen mizahi yönünün ağır bastığı görülmektedir.

Lakapların yaygın olduğu yerlerin başında şehrin yerlilerinin yoğunlaştığı çarşı veya sokaklar diğer bir ifadeyle birincil ilişkilerin devam ettiği bölgeler gelmektedir. Bu bölgeler bakıldığında sosyal hayatın da yoğun olarak devam ettiği kolaylıkla söylenebilir.

Lakapların neredeyse tamamı kişinin fiziksel görünüşü ya da bir davranışı ile ilgili olması toplumda somut düşünmenin yaygın olduğu anlaşılmaktadır. Soyut anlam içerebilecek lakaplar tespit edilememiştir.

Lakap takmada kullanılan ördek, horoz, hindi, kaz, monofon [Bir inek ırkı] gibi hayvan adları toplumun ekonomik yapısının da büyük oranda hayvancılığa dayandığını göstermektedir.

Ringo, Oskar, Robot ve Polat gibi lakaplar sinema veya televizyon dizileri ile teknolojinin de kültürel hayatı etkilediği ve gündelik hayatta kolay bir şekilde yer edindiği anlaşılmaktadır.

“Siyasi Tefo” lakabına yüklenen anlama bakıldığında halkın siyasetçiler hakkındaki olumsuz kanaati anlaşılmaktadır. Yine “Komonist Tefo” lakabına bakıldığında da bir ideolojiye sahip olan kişiler kolaylıkla anlaşılmaktadır.

Lakapların temel işlevleri yüceltme, küçümseme ve tanıtmadır. Muş lakaplarına bakıldığında temel işlevin tanıtmaya ve küçümseme/küçültme olduğu görülmektedir. Şahıs lakaplarında küçültme belirginken, aile lakaplarında ise tanıtmaya amaçlıdır.

Kullanılan lakaplara bakıldığında kimi sözcüklerin değiştirilerek Muş'un ağız özelliğine uygun hale getirilerek oluşturulduğu kimi sözcüklerin ise sadece Muş'ta kullanıldığı kimisinin ise Kürtçenin etkisiyle değiştiği veya doğrudan Kürtçeden alındığı görülmektedir.

Merkezde kullanılan ve henüz derleme sözlüğünde bulunmayan “kakaz, pız, loç, tığa, pıçile ve sağē” başta olmak üzere pek çok kelimenin varlığı söz konusudur. Ağız araştırmaları kapsamında yapılacak araştırmalarda bu sayı artacaktır.

KAYNAKÇA

Yazılı Kaynaklar

- ACIPAYAMLI, Orhan (1992). "Türk Kültüründe Ad Koyma Folklorunun Morfolojik ve Fonksiyonel Yönlerden İncelenmesi". *IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri*, C II, s. 1-14. Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları.
- AKSU, Ali (2001). "Asr- Saadet ve Emeviler Döneminde Lakap Takma ve Halifelerin Lakapları". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. V. S. 2, s. 229-248.
- AYDENİZ, Süleyman (2011). "Muş Merkez Ağzında Kip Eklerinin Kullanımı". *III. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildiri Kitabı* (16-18 Aralık 2010 İzmir). s. 136-140, İzmir.
- BAŞGÖZ, İlhan (1988). "Dede Korkut Destanında Epitetler", *Millî Folklor*. (Çev.: Nebi Özdemir), S.37, s. 23-35.
- BOYRAZ, Şeref (1998). "Lakaplar Konusunda Bazı Dikkatler ve Bir Yöre Örneği". *Türklük Bilimi Araştırmaları*. S.VII, s.107-138.
- BOZKURT, Nebi (2003). "Lakap". *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları. C. 27, s. 65-67.
- COŞAR, A. Mevhibe. "Trabzon'da Kullanılan Lâkaplar Üzerine Bir Derleme/Değerlendirme". *Bellekten*.
http://www.tdk.gov.tr/images/css/TDA/1999/1999_3_Cosar.pdf (E.T. 30.06.2018)
- DEMİRCİ, Ümit Özgür (2014). "Ardahan'ın Hanak İlçesinde Kullanılan Lakaplar". *Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, Y. VI, S. 1-1. s. 1-12.
- EROL ÇALIŞKAN, Şerife Seher (2016). "Türk Folklorunda Lâkap Verme Geleneği: Bartın Örneği". *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*. C.14, S. 3, s. 103-126.
- KABAK, Turgay (2014) "Lakaplar ve Uzuncaburç Kasabasında Lakap Verme Geleneği". *Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, Y. VI, S. 1-1. s. 1-30.
- KARATAŞ, Pınar (2017). "Hekim Folklorunda Stereotiplerin Lakapları Şekillendirmesi ve Fıkralara Yansımaları". *Millî Folklor*, Y. 29. S. 116. s.129-142.
- KAYA, Doğan (2014). *Türk Dünyası Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Kavramları ve Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- KİBAR, Osman (2005). *Türk Kültüründe Ad Verme Kişi Adları Üzerine Bir Tasnif Denemesi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Komisyon, (1982-83). "Muş". *Yurt Ansiklopedisi*. İstanbul: Anadolu Yayıncılık. C.8, s. 6038-6039.
- Komisyon, (1998). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınevi
- ÖZDEMİR Seyhan - ERDEM Ramazan (2016). Akademik Örgütlerde İdari Personel Arasında Kullanılan Lakaplar Üzerine Bir Çalışma", *V. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi (12-15 Mayıs 2016-Isparta)*, İstanbul: İlem Yayınları. (http://www.tlck.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1_cilt_e-kitap.pdf)

- ÖZKAN, Nevzat (2016). "Adlandırma Yöntemi Olarak Lakaplar ve Büyükşehir'deki Örnekleri". *I. Uluslararası Bozok Sempozyumu Bildirileri Kitabı*, C.3, s. 180-189.
- ÖZMEN, Şeyda (2007). *Muş Merkez Ağzı, (İnceleme-Metin-Sözlük)*. Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- ÖZTÜRK, Jale (2016). "Antakya Köylerinde Lakaplar". *Dr. Mehmet Tekin'e Armağan*. (Edt. Sacit Oğuz-Bülent Arı), s. 262-281, İskenderun: Mustafa Kemal Üniversitesi Yayını.
- PARMAKSIZOĞLU, İ. (1975). "Lâkab". *Türk Ansiklopedisi*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi. C.12, s. 455-456.
- PÜSKÜLLÜOĞLU, Ali (2010). *Arkadaş Türkçe Sözlük*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- SAKAOĞLU, Saim (2001). *Türk Ad Bilimi I*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- YALDIZKAYA, Ömer Faruk (2014). "Emirdağ'da Lakaplar Üzerine Bir Araştırma". *Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*. Y. VI, S. 1-1. s.1-16.

Sözlü Kaynaklar

- KK-1: İbrahim Adanur, Muş 1991, Üniversite, Öğrenci. (24.05.2018).
- KK-2: F.Ö., Muş 1956, İlkokul, Emekli. (30.06.2018).
- KK-3: Fırat Aykan, Muş 1975, Üniversite, Ücretli Çalışan. (12.07.2018)
- KK-4: Bülent Polat, Muş 1966, Üniversite, Ticaret. (13.07.2018)
- KK-5: Şeref Işık, Muş 1956, Üniversite, Emekli. (01.07.2018)
- KK-6: M. Nuri Özdemir, 1969 Muş, Üniversite, Ücretli Çalışan. (06.07.2018)
- KK-7: Harun Mahmutoğlu, 1982 Muş, İşçi. (18.07.2018)
- KK-8: Metin Koç, 1965 Muş, Lise, Ticaret. (19.07.2018)
- KK-9: Deniz Sinan Bulakçıbaşı, 1973 Muş, Üniversite, Tiyatro Sanatçısı. (20.07.2018)
- KK-10: Mustafa Tekin, 1935 Muş, Okuma yazma yok, Emekli. (12.07.2018)